

بررسی تطبیقی آثار قرارداد بهره‌برداری از حق اختراع در حقوق ایران، فرانسه و آمریکا

امیر گل محمدیان تربتی^۱

چکیده

صاحب حق اختراع می‌تواند در صورت تمایل حق بهره‌برداری از اختراع خود را به دیگری واگذار کند، یعنی مالکیت اختراع ثبت شده به‌طور دائمی به دیگری واگذار نمی‌گردد بلکه به جای انتقال مالکیت، اجازه استفاده یا بهره‌برداری از اختراع ثبت شده کلاً یا جزئاً به دیگری داده می‌شود. بررسی ماهیت، شرایط و آثار قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع از حیث تعیین حقوق و تکالیف طرفین، زمان انتقال حق بهره‌برداری، محدوده و همچنین تعیین مورد معامله ضروری است از این‌رو در این پژوهش برآنیم ضمن مروری بر ماهیت قرارداد انتقال حق بهره‌برداری از حق اختراع، آثار و شرایط انعقاد آن را در نظام حقوقی ایران، فرانسه و آمریکا بررسی کنیم؛ از این‌رو پرسش اصلی این پژوهش این است: ماهیت حقوقی قرارداد اجازه بهره‌برداری مطابق حقوق ایران، فرانسه و آمریکا چیست؟ و مطابق حقوق ایران، فرانسه و آمریکا متعلق تراضی طرفین در قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع چیست؟ در این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد تطبیقی انجام گرفته است، این نتایج بدست آمده است: قرارداد اجازه بهره‌برداری در حقوق ایران تابع هیچ یک از عقود معین مصرح در قانون مدنی نیست، بلکه عقدی معین و تابع ماده ۱۰ قانون مدنی محسوب می‌شود، در حقوق آمریکا نیز قراردادی آزاد و مستقل تلقی می‌شود، درحالی‌که در حقوق فرانسه آن را عقد اجاره و تابع شرایط و آثار آن می‌دانند. متعلق تراضی طرفین در قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع، مطابق حقوق ایران و آمریکا اعطاء اجازه بهره‌برداری در محدوده اراده طرفین است و در حقوق فرانسه اذن انتفاع از منافع مالی و غیرمالی حق اختراع است.

واژگان کلیدی: حق اختراع، انتقال تکنولوژی، مالکیت معنوی، قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع

مقدمه

انعقاد قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع مانند سایر قراردادهای مستلزم رعایت شرایط و آیین‌های مختلفی شامل شرایط اساسی صحت معاملات در قرارداد اجازه بهره‌برداری، شرایط و مشخصات عمومی قرارداد می‌باشند و پس از انعقاد، آثاری و تبعاتی در پی دارند، که این موارد در این مبحث طی گفتارهایی مجزا مورد بررسی و تبیین قرار می‌گیرند. از جمله آثار و تبعات قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع شامل تضمینات، محدودیت‌های قراردادی، رازداری و نوآوری‌های تکنولوژیک در این مبحث قابل بحث و بررسی است.

مفهوم اختراع و حق اختراع در حقوق ایران، فرانسه و آمریکا

اختراع به معنی «نوآوری» و «چیزی نو انگیختن» بیان شده است. در ماده ۱ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری اختراع مصوب ۱۳۸۶، اختراع چنین تعریف شده است: «اختراع نتیجه فکر فرد یا افراد است که برای اولین بار فرآیند یا فرآورده‌ای خاص را ارائه می‌کند و مشکلی را در یک حرفه، فن، فناوری، صنعت و مانند آن‌ها حل می‌نماید.»

تنها اختراع ثبت شده است که به مالک آن حق انحصاری می‌دهد تا از ساخت، استفاده، عرضه برای فروش، فروش یا وارد کردن یک محصول یا یک فرآیند، بر اساس اختراع ثبت شده بدون اجازه قبلی مالک آن جلوگیری یا آن را متوقف کند. همچنین اختراع ثبت شده، ابزار قدرتمند تجاری برای شرکت‌هاست تا بتوانند برای محصول یا فرآیند جدیدشان حق انحصاری داشته باشند، تا از این طریق در بازار موقعیت قدرتمند داشته باشند و از طریق تفویض اجازه بهره‌برداری درآمد بیشتری را کسب کنند.

معمولاً پس از ثبت اختراع است که صاحب آن می‌تواند علیه نقض‌کننده حق خود در محاکم و مراجع ذیصلاح اقامه دعوا کند. البته در بعضی از کشورها، مخترع می‌تواند پس از ثبت اختراع، علیه نقض‌کننده حق اختراع در فاصله بین تاریخ انتشار اظهارنامه اختراع (معمولاً پس از ۱۸ ماه از تسلیم اولین تقاضا) و تاریخ ثبت اختراع، اعلام شکایت نماید.

ماده ۲۷ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری اختراع مقرر می‌دارد: «هر کس مدعی یکی از امور ذیل باشد، می‌تواند تقاضای ثبت نماید:

۱- ابداع هر محصول صنعتی جدید.

۲- کشف هر وسیله جدید یا اعمال وسایل موجود به طریق جدید برای تحصیل یک نتیجه یا محصول صنعتی یا فلاحتی.»

ابداع در کتب لغت‌شناسی این‌گونه بیان تعریف شده است: «در لغت به معنی اختراع و ایجاد چیزی تازه است. بنابراین وقتی کسی هر گونه محصولی با استفاده از فکر خود در امر صنعت (استفاده از صنعت بلحاظ عام بودن و گسترده بودن کلمه می‌باشد و اطلاق آن به کلیه محصولات بوجود آمده بدون وجود سابقه جایز می‌باشد) بوجود آورد یک پدیده جدید بوجود آورده که دارای صفت تازگی و نو بودن است، فلذا استحقاق آن را دارد که تقاضای ثبت و حمایت نماید و هم‌چنین است که یک وسیله جدید را کشف می‌نماید.» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۵؛ ۱۱۳) و در تعریف کلمه کشف چنین بیان شده است: «در لغت به معنی نمودار ساختن و پرده برداشتن از چیزی که در پنهانی و خفا بوده است، یا وسایلی که قبلاً موجود بوده به طریقه جدیدی مورد بهره‌برداری جهت دستیابی به نتیجه جدید قرار می‌گیرد.» (همان؛ ۳۱۴)

ارائه تعریف جامع و مانع از اختراع، کاری بس دشوار است لیکن می‌توان بطور اختصار بیان نمود که از قوه به فعل در آمدن یک فکر یا اعمال یک فکر جدید در روی وسایل موجود یا ایجاد تغییر و تبدیل در روی وسایل موجود برای دستیابی به نتیجه جدید اختراع محسوب می‌شود و مخترع اجازه آن را دارد که از قانونگذار با تقاضای ثبت اختراع خود درخواست حمایت نماید. وفق ماده ۲۹ قانون ثبت علائم و اختراعات، کسی که بدو تقاضای ثبت اختراع بنام خود می‌نماید، مخترع شناخته شده و پس از ثبت اختراعش مورد حمایت قانونگذار قرار می‌گیرد.

حق ثبت اختراع یا «پتنت»^۱ حق انحصاری است که در قبال اختراع ثبت شده به مخترع یا نماینده قانونی او اعطا^۲ می‌شود. پتنت حمایت قانونی از اختراع را برای دارنده آن تأمین می‌کند. این حمایت برای مدت محدودی (حداکثر بیست سال) در ازای افشای جزئیات اختراع برای عموم، اعطا می‌گردد.

حمایت پتنت به این معنا است که مورد اختراع را نمی‌توان بدون اجازه دارنده پتنت به صورت تجاری تولید کرد، استفاده یا توزیع نمود و به فروش رساند. به این نکته مهم باید توجه داشت که پتنت مجوز تولید محصول اختراعی نیست بلکه تنها دیگران را از تولید آن باز می‌دارد.

در قانون ثبت علائم و اختراعات ایران مصوب ۱۳۱۰/۴/۱ تعریفی از حق اختراع به عمل نیامده است. در پیش نویس لایحه ثبت اختراع ایران نیز تعریفی از حق اختراع وجود ندارد؛ لیکن اختراع را تعریف نموده است. طبق جزء الف بند ۲ ماده یک این لایحه «اختراع به معنای فکر یک مخترع است که در زمینه فناوری راه حل عملی برای یک مسئله خاص ارائه می‌کند.» برای اینکه قانون از حق اختراع حمایت‌های لازم را به عمل آورد، مخترع باید اختراع خود را به ثبت برساند.

۱. Patent.

۲. Grant.

گسترده‌گی دامنه شمول و فراوانی حوزه‌هایی که اختراع در آن‌ها ممکن است محقق گردد، موجب شده تعاریف ارائه شده برای اختراع نتواند تمام این دامنه‌ها و حوزه‌ها را در بر بگیرد. به همین دلیل، بسیاری از نظام‌های حقوقی از جمله نظام حقوقی آمریکا از ارائه تعریف برای اختراعی که قابل ثبت است، خودداری کرده است و صرفاً به بیان ضوابط و ملاک‌های اختراعات قابل ثبت اکتفا نموده است. (احسنی‌افروز، ۱۳۹۰؛ ۳۷-۳۸)

با این تفاسیر می‌توان گفت؛ حق اختراع حقی است که مخترع و سازنده اثر اختراعی در اثر ثبت اختراع و به صورت انحصاری و موقت و مشروط به رعایت تکالیف مقرر در قوانین مربوط در جهت استعمال، انتقال، فروش، عرضه، واردات و اعطای مجوز بهره‌برداری به دست می‌آورد.

حقوق نمی‌تواند دیگران را از فکر کردن یا انجام فعالیت‌های فکری باز دارد و چنین انتظاری از حقوق، غیر عاقلانه و ناممکن است؛ زیرا چطور می‌توان با اعطای حق انحصاری به شخصی که روش خاص محاسبه ذهنی را ابداع نموده است، دیگران را از انجام محاسبات ذهنی به روش مذکور بازداشت. (جعفرزاده و محمودی، ۱۳۸۴؛ ۱۲۶) یا چطور می‌توان با تحت حمایت قرار دادن شیوه جدید مطالعه و یادگیری با بازده بالا در مدت زمان کم، دیگران را از استفاده از روش فوق برحذر داشت. مضافاً اینکه چنین روش‌هایی فاقد کاربرد صنعتی می‌باشند. مطالب فوق در مورد برنامه‌های یادگیری زبان، حل جدول کلمات متقاطع یا ابداع روش‌هایی برای بازی شطرنج یا دیگر بازی‌ها، تا جایی که به فعالیت‌های فکری مرتبط باشند، نیز صادق است. (همان؛ ۱۲۷)

بند ۲ ماده ۵۲ کنوانسیون اختراعات اروپا^۱، این موارد از حیثه حمایت خارج کرده‌اند. به همین جهت در رابطه با اظهارنامه‌ای که حاوی روش و سیستمی بود که با تهیه نام و نشانی افراد در یک منطقه جغرافیایی به انضمام حداقل شاخص کد تلفن منطقه برای هر نفر، آدرس‌های الکترونیکی و بانک اطلاعاتی به وجود می‌آورد که بر اساس نام و کد منطقه جست‌وجو را انجام داده و آدرس الکترونیکی را پیدا می‌کرد و گفته می‌شد، حداقل امتیازش این است که ابهام ندارد و همیشه آدرس الکترونیکی مناسب را پیدا می‌کند.

این دیدگاه که نظام اختراعات، از ابداعات فنی حمایت می‌کند و تجارت امر فنی به شمار نمی‌رود، موجب شده تا در نصوص قانونی مرتبط با اختراعات، روش‌های تجارت،^۲ صریحاً از حیثه حمایت خارج شوند، اما در سال‌های اخیر با رواج و رشد سریع اینترنت و پذیرش آن به عنوان رسانه‌ای قوی در ایجاد روابط تجاری، مبنای نظری دیدگاه مذکور سست شده تا اینکه دادگاه تجدیدنظر آمریکا در سال ۱۹۹۸ در

۱. European patent convention, article 52.

۲. Business method.

اقدامی متهورانه اختراعی را که در ارتباط با روش تجارت بود، قابل حمایت دانست و باب جدیدی را در خصوص قابلیت حمایت روش‌های تجارت گشود. (همان؛ ۱۳۲-۱۳۳)

از آن پس اداره ثبت اختراعات و علائم تجاری آمریکا، تعداد زیادی ورقه اختراع برای روش‌های تجارت، صادر کرده است، اما نکته قابل توجه این است که در بیشتر موارد، اختراعات مورد نظر کلی و بدیهی بوده‌اند ولی با این حال، اداره فوق در احراز شرط عدم وضوح (گام ابتکاری) سختگیری به خرج نداده و با تسامح رفتار نموده است. (همان؛ ۱۳۵-۱۳۶)

ورقه اختراع^۱ نمونه خوبی از اختراعاتی است که علی‌رغم وسعت و کلی بودن ادعاها و بدیهی بودن آن‌ها، صادر شده است. این ورقه به «Priceline.com» این امکان را می‌داد تا مانع از این شود که خریداران از طریق دیگر روش‌های تجارت، قیمتی را برای کالا یا خدمتی پیشنهاد کنند. بنابراین فروشندگان پیشنهادات خود را مطرح می‌کردند (حراجی معکوس). اداره اختراعات آمریکا در این پرونده به راحتی از کنار شرط عدم وضوح گذشته است؛ زیرا در حراجی‌های آلمان، قرن‌ها از این روش استفاده می‌شده است. (نجفی، ۱۳۹۰؛ ۶۷-۶۸)

در مقابل کنوانسیون اختراعات اروپا، که کشور فرانسه نیز به آن پیوسته؛ روش‌های تجارت صرفاً قابل حمایت ندانسته است. برخلاف اداره ثبت اختراع و علائم تجاری آمریکا، اداره اختراعات اروپا هنوز تصمیم روشنی در خصوص قابلیت حمایت از روش‌های تجارت اتخاذ نکرده است، اما نویسندگان با قیاس روش‌های تجارت با برنامه‌های رایانه‌ای، چنین روش‌هایی را در صورت داشتن اثرات و نتایج فنی قابل حمایت می‌دانند. (همان؛ ۱۳۹)

مفهوم انتقال تکنولوژی در حقوق ایران، فرانسه و آمریکا

تکنولوژی ترکیبی است از دو واژه یونانی؛ «تکنو»^۲ به معنای هر آنچه که در طبیعت وجود نداشته باشد و «لوژی»^۳ به معنای هر آنچه که مبتنی بر عقل و منطق باشد. واژه تکنولوژی راهی بس طولانی را در طول تاریخ پیموده، تا امروز بدین شکل در ادبیات مدرن امروزی مطرح گردیده است. در طول تاریخ واژه تکنولوژی را می‌توان به انحاء مختلف در زبان‌های گوناگون مشاهده نمود. در یونان معمولاً به معنای «هنر»، «صنعت» یا «مهارت» ترجمه شده است. ریشه این کلمه در زبان هند و اروپایی احتمالاً به معنای «کار چوبی» و یا «تجاری» بوده است. در طول تاریخ با تکیه بر دو رویکرد مختلف به تعریف

۱. Priceline.com.

۲. Techno.

۳. Logia.

تکنولوژی پرداخته شده است. یکی رویکرد درون‌گرایان و دیگری برون‌گرایان. تعاریف درون‌گرایان از تکنولوژی، اغلب با تکیه بر معنی و مفهوم مهندسی آن بوده است، یعنی ساختن مصنوعات و استفاده کردن از آن‌ها. برای مثال کرانزبرگ و پورسل تکنولوژی را چنین تعریف می‌کند: «تلاش انسان برای مواجه شدن با محیط فیزیکی و سعی برای رام کردن یا کنترل کردن محیط به وسیله ابتکار و نبوغ خود در استفاده نمودن از تمامی منابع در دسترس. (علی‌احمدی و توکلی، ۱۳۷۹؛ ۱۶) از سوی دیگر تعاریف ارائه شده توسط برون‌گرایان از تکنولوژی، بر پایه اثراتی بوده که بر روی نهادهای اجتماعی نهاده است. از این‌رو اغلب صاحب‌نظران این دیدگاه را دانشمندان علوم اجتماعی تشکیل می‌دهند.

از لحاظ تاریخی، اولین تعریف ارائه شده در مورد فن‌آوری و تکنولوژی که در نوشته‌های فارسی موجود است، این است که؛ «فن‌آوری عبارت است از دانشی که از یک سری بررسی‌ها، تحقیقات، آزمایشات و بالاخره پیاده نمودن این نتایج در سطح اقتصادی و سپس اصلاح و توسعه نتایج حاصله در عمل به منظور رسیدن به هدف مشخص نتیجه می‌شود.» (مشاوران مهندسی و صنعتی ایران، ۱۳۵۱؛ ۳) امروزه نیز تعاریف بسیاری از تکنولوژی ارائه می‌گردد. این تعاریف معمولاً تلفیقی از هر دو دیدگاه مهندسی و اجتماعی هستند. برخی از این تعاریف عبارت‌اند از:

- تکنولوژی عبارت است از ارزش بهسازی، برخورداری از دانش ایجاد کننده بهبود و ارزش نهفته در محصولات و خدماتی که در بر دارنده مجموعه‌ای از دانش هستند.
 - تکنولوژی روش انجام کار و ابزاری است که توسط آن به اهداف خود نائل می‌شویم. (خلیل، ۱۳۹۰؛ ۱۴)
 - تکنولوژی کاربرد عملی دانش و ابزاری جهت کمک به تلاش انسان است. تکنولوژی معلوماتی است که روش انجام کارها را به ما می‌آموزد. (توکلی، ۱۳۸۵؛ ۱۹)
 - مجموعه‌ای متشکل از اطلاعات، ابزارها و تکنیک‌هایی که از علم و تجربه عملی نشأت گرفته‌اند و در توسعه، طراحی، تولید و به‌کارگیری محصولات، فرآیندها، سیستم‌ها و خدمات مورد استفاده قرار می‌گیرند. (صابری و امینی، ۱۳۸۰؛ ۱۷-۱۹)
- انتقال تکنولوژی در قالب قرارداد انجام می‌گردد و بررسی آن از دو رویکرد صنعتی و حقوقی مورد توجه می‌باشد. با این تفسیر، قرارداد انتقال تکنولوژی در مفهوم صنعتی و حقوقی در بندهایی مجزا تبیین می‌شود.

مفهوم صنعتی تکنولوژی

تعاریف متعدد و گوناگونی از «تکنولوژی» در متون علمی و مقاله‌های دانشگاهی ارائه شده است. برخی تکنولوژی را فراتر از دانش تولید و فرآیندهای آن به شمار می‌آورند. به اعتقاد ایشان تکنولوژی آمیخته‌ای

از دانش، مهارت و توانایی‌های فنی است که دارنده خود را قادر می‌سازد تا جهان طبیعت را تغییر دهد. (Frederick Betz, 2003; 55)

به عقیده بعضی صاحب‌نظران؛ تکنولوژی نوعی دانش کاربردی است که در قالب مصنوعات چون ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، قطعات، محصولات و سیستم‌ها متبلور می‌شود. (آچاک و مهدیانی، ۱۳۸۴؛ ۳۴-۳۶) بعضی پژوهشگران؛ در پژوهش‌های خود بر اهمیت متمرکز نمودن ابعاد تکنولوژیکی بنگاه برای توسعه شایستگی‌های کلیدی^۱ و بالتبع افزایش مزیت‌های رقابتی آن تأکید نموده‌اند. (Prahalad, 1994;) (115)

این پژوهشگران شایستگی کلیدی را همچون قالبچه‌ای که تار و پودهای آن را تکنولوژی سازمان و مهارت کارکنان تشکیل داده است، تمثیل نموده‌اند. در این راستا برخی صاحب‌نظران؛ ابعادی از تکنولوژی را که بنگاه برای دستیابی به موقعیت رقابتی مناسب باید مورد توجه قرار دهد، در چهار بخش طبقه‌بندی کرده است، که عبارت‌اند از؛ سخت‌افزار، نرم‌افزار (اطلاعات افزار)، انسان افزار و سازمان افزار. (رحمانی و علی‌زاده، ۱۳۸۶؛ ۱۱۸)

با توجه به تعاریف مطرح شده می‌توان اذعان نمود؛ تکنولوژی به منزله تمامی دانش‌ها، محصولات، فرآیندها، ابزارها، روش‌ها و سیستم‌هایی است که در خلق کالاها یا ارائه خدمات مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در دنیای امروز رابطه‌ای مستقیم بین توسعه تکنولوژی و پیشرفت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی یک کشور برقرار است. به طوری که می‌توان گفت تکنولوژی عاملی اساسی برای ایجاد ثروت، توانایی و دانایی کشورهاست و وسیله‌ای قدرتمند در توسعه ملی تلقی می‌شود. بدین جهت است که در سطح بین‌المللی، جنگ اقتصادی تکنولوژیک جانشین جنگ‌های نظامی شده است. بنابراین اتخاذ استراتژی‌های توسعه تکنولوژی در بخش‌های مختلف اقتصاد هر کشور جزء ضروریات بازسازی و توسعه اقتصادی آن کشور بوده و بدون آن دستیابی به اهدافی چون خودکفایی اقتصادی، توسعه ملی و بهبود استانداردهای زندگی غیرممکن است.

با توجه به تعاریف و تعابیر بیان شده، می‌توان در تعریف انتقال تکنولوژی گفت؛ انتقال تکنولوژی عبارت است از بکارگیری و استفاده از تکنولوژی در مکانی بجز مکان اولیه ایجاد و خلق آن. به عبارتی دیگر فرایندی که باعث جریان یافتن تکنولوژی از منبع به دریافت کننده آن می‌شود، انتقال تکنولوژی نامیده می‌شود. (عربی، ۱۳۸۸؛ ۴۵)

انتقال تکنولوژی فرایند پیچیده و دشواری است. خرید و انتقال تکنولوژی بدون مطالعه و بررسی لازم، نه تنها مفید نخواهد بود، بلکه ممکن است علاوه بر هدر رفتن سرمایه و زمان، به تضعیف تکنولوژی ملی هم بیانجامد. نگاه به انتقال باید به‌عنوان فرایندی باشد که از طریق آن تکنولوژی وارداتی به گونه‌ای کسب شود که نه تنها برای تولید محصول به کار گرفته شود، بلکه زمینه‌ای برای خلق تکنولوژی جدید باشد.

مفهوم حقوقی انتقال تکنولوژی

در قراردادهای انتقال فناوری، مفهوم فناوری گسترده وسیع دارد. این قراردادها، فناوری و همه فعالیت‌های مرتبط با آن را شامل می‌شود. مفاهیمی همچون حقوق مالکیت معنوی و ثبت اختراعات و نوآوری‌های نیروی انسانی، برنامه‌های آموزشی مرتبط با انتقال فناوری، محصولاتی که مظهر فناوری هستند و قطعات و محصولات واسطه‌ای مورد استفاده در فرآیند انتقال فناوری نیز در این تعریف می‌گنجد. (ملکی‌فر و همکاران، ۱۳۸۲؛ ۶۷)

انتقال تکنولوژی در مفهوم حقوقی متضمن حضور دو طرف قراردادی مقابل یا مشتمل بر ترتیباتی است که در قالب حقوقی به مبادله تکنولوژی می‌انجامد و دارای وجه قراردادی و تجاری است. لیکن دستیابی به تکنولوژی^۱ به معنای حق استفاده یا شیوه‌هایی است که تکنولوژی را در دسترس عموم، اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی قرار می‌دهد و آن‌ها را در بهره‌برداری از تکنولوژی مورد نیاز متمکن می‌سازد. دسترسی داشتن ممکن است به معنای انتشار و گردش آزاد اطلاعات و علوم و فنون تکنولوژیک باشد بدون آنکه ضرورتاً در قالب قراردادی و تجاری بگنجانند.

همان گونه که برخی نویسندگان فرانسوی اذعان نموده‌اند؛ واژه «فناوری» از لحاظ مفهومی، منطبق با تحصیل تکنولوژی است و دارای همان بار مثبت مورد نظر می‌باشد. هر چند تحصیل تکنولوژی هم به نحوی ایراد مفهومی دارد. چه اگر تکنولوژی را به معنای تحت‌اللفظی فن‌شناسی به حساب آوریم، تحصیل یا انتقال فن‌شناسی صحیح نیست. به هر حال این اشکال با صرف نظر از معنای تحت‌اللفظی تکنولوژی و مدنظر قرار دادن تعاریف ارائه شده برای آن و به خصوص با لحاظ جنس تکنولوژی که عمدتاً از نوع دانش است، با اندکی مسامحه مرتفع می‌گردد. (Robert Chabal, 1990; 10)

در مورد واژه‌های تکنیک و تکنولوژی گفته شده؛ «اگر بخواهیم در معنی لغات دقیق شویم، در فرانسه واژه‌های تکنیک و تکنولوژی به دو مفهوم جدای از هم ارجاع شده است: تکنیک به عنوان ترکیبی از فرایندهای روش‌مند مبتنی بر دانایی‌های علمی که در رابطه با تولید محصول مورد استفاده قرار گرفته،

۱. Access To Technology.

ارجاع می‌شود و تکنولوژی به عنوان مطالعه و بررسی تکنیک‌ها، ابزارها، ماشین‌آلات و مواد مورد نیاز برای تولید محصول اطلاق می‌گردد. (Ibid; 11)

برخی اساتید آمریکایی از جمله آلبرت روبن اشتاین،^۱ فناوری را گستره وسیعی از فعالیت‌ها و اقدامات لازم برای تولید دانش فنی، مواد، فرایند و فرآورده‌های نوین می‌دانند. (کاتوزیان، ۱۳۸۵؛ ۶۲)

دسترسی به تکنولوژی از جمله حقوقی است که تمام ملل و کشورها در آن ذی حق بوده و می‌توانند از آن به عنوان میراث مشترک و حقوق بنیادین بشری استفاده کنند؛ میراثی که هیچ کشور یا شخصی نمی‌تواند ادعا نماید حق و امتیاز انحصاری نسبت به آن دارد و می‌تواند از آن فقط برای منافع خود استفاده کند و دیگر اشخاص و گروه‌ها را از فواید آن محروم نماید. اما باید توجه داشت که آزادی دسترسی به تکنولوژی به آن معنا نیست که اصول حاکم بر آزادسازی اقتصادی و تجارت آزاد نادیده انگاشته شود. (ماندگار، ۱۳۹۰؛ ۳۰۰-۳۰۱)

به عبارتی دیگر؛ دستیابی آزاد تمامی اقوام و ملل از تکنولوژی و تساوی کاربرد این حق میان کشورهای مختلف، اصلی پذیرفته شده حقوقی در سطح بین‌المللی است، اما انتقال تکنولوژی علی‌الاصول متضمن مجموعه‌ای از ترتیبات قراردادی-تجاری است که از اقتضات ویژه قراردادی و حقوقی تبعیت می‌کند. تلاش‌های مجامع و نهادهای مختلف بین‌المللی مانند «کمیسیون توسعه صنعتی ملل متحد»^۲ و «کمیسیون تجارت و توسعه ملل متحد»^۳ و «سازمان جهانی مالکیت فکری»^۴ در راستای حمایت از جریان انتقال تکنولوژی و دسترسی تمام کشورهای اعم از کوچک و بزرگ، فقیر و غنی، دارای توان تکنولوژی بالا یا بدون آن، به تکنولوژی مدرن است؛ زیرا آزادی دستیابی به تکنولوژی برای هر کشوری می‌تواند تضمین‌کننده سهمی در برابر و مساوی از پیشرفت‌های تکنولوژیک در نظام‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی باشد. (Kasto, 1993; 125)

تضمینات

به دلیل ربط وثیق با هدف اصلی قرارداد انتقال فناوری، «تعهد به تحقق انتقال» یکی از مهم‌ترین تعهدات انتقال‌دهنده است. همچنین با بررسی قواعد عمومی قراردادهای، تحلیل عرف معمول در بازار تجارت فناوری و برخی مقررات حقوق داخلی و چند کشور دیگر، چند نتیجه مهم دیگر آشکار شده است؛ نخست اینکه این تعهد محور تمام تعهدات انتقال‌دهنده در برابر انتقال‌گیرنده است. دوم اینکه

۱. Rubenstein 1689.

۲. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO).

۳. UNCTAD.

۴. WIPO.

تعهد مزبور از جمله شروط اصلی ضمنی و مفروض قرارداد است و به همین علت، تصریح به آن لزومی ندارد. سوم آنکه به منظور تحقق این تعهد، تعهد مهم دیگری به نام وارانتهی بر عهده انتقال‌دهنده قرار می‌گیرد. همچنین درمورد تعهد به وارانتهی، نشان داده شد که تنها برخی از اجزای تعهد به وارانتهی از مصادیق شرط ضمنی محسوب می‌شود و برخی دیگر باید به نحو صریح در قرارداد مورد توافق طرفین قرار گیرد. (صادقی و همکاران، ۱۳۹۰؛ ۹۳)

تعهد اصلی متقابل انتقال‌گیرنده، تعهد به پرداخت مابه‌ازای تعهد به انتقال است. این تعهد به سه روش انجام می‌شود. پرداخت مبلغی یکجا، پرداخت حق‌الامتیاز و ترکیبی از این دو. ضمناً چنانچه در روش پرداخت، حق‌الامتیاز جاری پیش‌بینی شده باشد از این نظر که منافع انتقال‌دهنده را برای سالیان متمادی با درست کارکردن فناوری به نفع انتقال‌گیرنده گره می‌زند، برای انتقال‌گیرنده مناسب‌ترین روش خواهد بود.

در حقوق فرانسه، تعهدات به عیوب اساسی در خود فناوری، شروط ضمنی هستند، مشروط به امکان رد مسئولیت نسبت به آن‌ها از سوی انتقال‌دهنده و در حقوق آمریکا تضمین به صحت مالکیت فناوری و متناسب بودن آن با هدف یا اهداف انتقال‌گیرنده و همچنین ارزش تجاری داشتن آن، ممکن است در قرارداد واگذاری اصل حق و همینطور در قرارداد مجوز بهره‌برداری به عنوان شروط ضمنی به حساب آیند. (Noel Byrne & Amanda McCraney, 2005; 206)

علاوه بر تعهدات فوق، تعهداتی مانند رعایت محرمانگی، محدودیت‌های سرزمینی، دفاع در برابر ادعای مالکیت نسبت به فناوری موضوع انتقال و یا نقض حقوق ناشی از آن از سوی اشخاص ثالث، همگی از تعهدات مهم قرارداد مذکورند؛ هرچند نمی‌توان آن‌ها را مصادیق تعهدات اصلی و محوری این قرارداد توصیف کرد. (صادقی و همکاران، همان؛ ۹۴)

محدودیت‌های قراردادی (واگذاری قرارداد و اطلاعات به غیر)

در خصوص ضرورت حمایت از اسرار تجاری، با راهبردهایی مواجه هستیم که لزوم حمایت را توجیه می‌سازند مانند؛ اجرای قواعد اخلاقی در قلمرو تعاملات تجاری که به «اخلاق تجاری»^۱ مشهور است، (Peterson, 2004; 274) تشویق نوآوری، (NA, Securing America's Industrial Strength, 1999; 45) جلوگیری از رقابت غیرمنصفانه، (Campbell, 2005; 2) احترام به حق اشخاص بر اطلاعات خود (تقوی، ۱۳۹۱؛ ۶۴) و احترام به محدودیت‌های قراردادی.

گاه قراردادی میان طرفین منعقد می‌شود و به موجب آن یک طرف قرارداد در برابر دیگری تحدیداتی را می‌پذیرد، از این رو این نوع توافقات، قراردادهای محدود کننده خوانده می‌شوند.^۱ در مقابل قراردادهای محدودکننده، توافقاتی که عمدتاً کارکرد آن‌ها حمایت از اسرار تجاری است، قرارداد عدم رقابت، قرارداد عدم ترغیب و قرارداد رازداری است.

از سوی دیگر قراردادهای اجازه بهره‌برداری در اغلب موارد همراه با اعمال و رویه‌های محدودکننده تجاری است. این اعمال و رویه‌ها به وسیله کشورهای توسعه یافته که در قراردادهای مزبور در موقعیت برتر قرار دارند به کشورهای در حال توسعه تحمیل می‌کنند. این رویه‌ها و اعمال که دریافت‌کننده تکنولوژی از جهت متعدد و مختلفی از جمله شرایط مربوط به تحصیل تکنولوژی، توزیع کالاهای تولیدی ناشی از تکنولوژی خریداری شده، توسعه و تکامل محلی تکنولوژی محدود و مقید می‌سازند، به وسیله دارنده تکنولوژی که اغلب کشورهای چند ملیتی هستند به دریافت‌کننده تکنولوژی که اغلب کشورهای در حال توسعه یا کمتر توسعه یافته می‌باشند، تحمیل می‌کنند. (زاهدی، ۱۳۸۶؛ ۲۳۳-۲۳۴)

مقصود از واگذار کردن حقوق قراردادی، انتقال آن به اشخاص ثالث نیست بلکه حرف از شرکت‌های فرعی و وابسته یکی از طرفین قرارداد است. طرفین در هنگام عقد قرارداد باید توافق نمایند که آیا این قرارداد می‌تواند توسط یکی از طرفین به یک شرکت فرعی یا یکی از شرکت‌های موجود در گروه مشترک با طرف قرارداد یا یکی از جانشینان یا نمایندگان وی انتقال داده شود یا خیر؟

در قراردادهای دانش فنی، کمک‌های فنی (دستیاری فنی) و خدمات مهندسی، انتقال و واگذاری کل و یا بخشی از تعهدات واگذارنده به غیر مجاز نمی‌باشد. اجرای قسمت و یا قسمتهایی از تعهدات واگذارنده در قراردادهای دستیاری فنی و خدمات مهندسی و... به ثالث، موکول به موافقت گیرنده می‌باشد. بدیهی است در این مورد مسئولیت، تعهدات و تضمینات طرف اصلی قرارداد کماکان بقوت خود باقی است.

این نکته در ماده ۴۰ شرایط عمومی قرارداد واگذاری لیسانس و دانش فنی نیز با این تعبیر مورد توجه قرار گرفته است: «هیچ یک از دو طرف، نمی‌تواند تمام یا بخشی از حقوق و تعهدهای درج شده خود را در این قرارداد، بدون اجازه کتبی طرف مقابل، به شخص ثالث واگذار نماید، مگر در مواردی که به موجب قانون، گیرنده ملزم به چنین واگذاری شده باشد. گیرنده می‌تواند حقوق و تعهدهای این پیمان را به مؤسسات و شرکت‌های تابعه خود که اسامی آن‌ها در شرایط خصوصی درج شده است، واگذار کند.

به موجب حقوق فرانسه در برابر تعهد انتقال‌دهنده، انتقال گیرنده هم متعهد است تا اولاً هر ادعایی نسبت به فناوری صورت گرفت به اطلاع او برساند. ثانیاً در موقع دفاع از دعوا که معمولاً در سرزمین

انتقال‌گیرنده اقامه می‌گردد باید حمایت‌های ممکن را بدون اخذ هزینه از انتقال‌دهنده به عمل آورد. (Deleuze, 1981; 122)

مطابق حقوق آمریکا هرگاه قرارداد منحصر به طرفین باشد انتقال‌دهنده، تنها متعهد است که فناوری را به اشخاص ثالث واگذار نکند و یا اجازه بهره‌برداری برای دیگران صادر نکند و در این صورت تعهدی به این‌که خود او مابشرتاً در این محدوده فعالیت نداشته باشد ندارد. بلکه مابشرتاً مجاز به استفاده از فناوری موضوع قرارداد در محدوده سرزمین تعیین شده است. این‌گونه شروط که به شروط استثنا یا محدودکننده شهرت دارند، به محدوده سرزمینی برای فعالیت و استفاده از فناوری، یا محدودیت در مشتری و مصرف‌کننده و محدودیت در نوع و میزان تحقیق و توسعه تقسیم شده‌اند. (Anderman, Steven D & John Kalaugher, 2006; 122)

رازداری

محرمانه بودن بیشترین اهمیت را در هر نوع از قراردادهای انتقال تکنولوژی از جمله قرارداد اجازه بهره‌برداری دارد و این اهمیت در مواردی که به دانش ثبت نشده ارتباط دارد بیشتر نمایان است. از جمله مواردی که در این‌گونه قراردادها باید نام برده شوند، عبارت‌اند از:

- الف) نقض محرمانه بودن می‌تواند در خلال مذاکرات اولیه و یا در حین اجرای قرارداد انجام پذیرد؛
- ب) نقض محرمانه بودن می‌تواند همچنین پس از خاتمه قرارداد اتفاق افتد. بنابراین قواعد مربوط به محرمانه نگاه داشتن باید پس از خاتمه یا فسخ قرارداد نیز به حیات خود ادامه دهد؛
- ج) تکنولوژی که باید محرمانه بماند می‌بایست دقیقاً مشخص باشد. برای مثال، اطلاعاتی که از ابتدا در اختیار انتقال‌گیرنده بوده است و همچنین اطلاعاتی که در حوزه مصرف عموم می‌باشد، تحت شمول چنین قیودی قرار نمی‌گیرند؛
- د) میزانی که انتقال‌گیرنده باید در راستای محرمانه ماندن در حین اجرا یا پس از خاتمه قرارداد باید دقیقاً مشخص باشد؛
- ه) در مواردی که قرارداد به صورت انحصاری منعقد می‌گردد، تعهدات در زمینه حفظ محرمانه بودن بر عهده انتقال‌دهنده نیز قرار می‌گیرد.

جبران خسارات وارده در ارتباط با محرمانه نگاه داشتن می‌تواند در خود قرارداد پیش‌بینی گردد. در غیر این صورت و در غیاب چنین قیدی در قرارداد حقوق قراردادهای در ارتباط با جبران خسارات ناشی از نقض تعهدات قابل اجراست. حتی ممکن است در قراردادهای وجه التزامی به صورت مقطوع بین طرفین تعیین گردد تا در هنگام وقوع نقض قراردادی قابل اجرا باشد.

از دید واگذارکننده تکنولوژی بخش مهمی از ارزش دانش فنی وی در محرمانه بودن آن نهفته است. در موارد بسیاری واگذار کننده تکنولوژی مایل است خود نیز به تولید محصول مورد نظر ادامه دهد و همچنین به وسیله محرمانه نگهداشتن این اطلاعات، واگذار کننده مدعی داشتن قدرت تجاری، بالا بودن کیفیت محصول، کاهش هزینه‌های تولید و مواردی از این دست خواهد بود.

در این صورت و بخصوص از آنجا که معمولاً دانش فنی بر خلاف اختراع ثبت شده دارای ورقه اختراع نیست، واگذار کننده مایل به اتخاذ و پیش‌بینی ترتیباتی است که افشا نشدن تکنولوژی را تضمین کند. از این رو در بسیاری از قراردادهای انتقال تکنولوژی شرط حفظ اسرار، درج شده یا قرارداد جداگانه‌ای برای تحقق این امر و الزام‌گیرنده تکنولوژی به حفظ اسرار تکنولوژی دریافتی منعقد می‌شود.

الزام در مورد سری بودن یا محرمانه نگه داشتن بایستی فقط به اطلاعاتی گسترش یابد که؛

اولاً به صورت کتبی یا سایر روش‌های قابل قبول در اختیار امتیاز گیرنده قرار گرفته است و یا اگر به صورت شفاهی هم ارائه می‌شود بعداً مورد تأکید و تأیید قرار گیرد.

ثانیاً محرمانه تلقی شده باشد.

ثالثاً از طرف گیرنده آن قبل از افشا شناخته شده نبوده باشد.

رابعاً برای عموم مردم در آن زمان شناخته شده نباشد.

خامساً متعاقباً به وسیله امتیاز گیرنده از اشخاص ثالثی که به امتیاز دهنده برای محرمانه نگهداشتن اطلاعات تعمدی ندارند، قابل دریافت نباشد.

بدیهی است که گیرنده دانش فنی باید با توجه به پایین بودن استانداردها و توانایی‌های حفظ اسرار صنعتی تلاش کند، درجه پایین تری از مراقبت تعیین شود. از این رو پذیرش بی قید و شرط اعمال استانداردهای ایمنی دارنده تکنولوژی که در برخی از قراردادهای ملاحظه می‌شود به دلیل ناتوانی و وجود نداشتن انضباط کاری در محیط‌های صنعتی، معمولاً گیرنده تکنولوژی و دانش فنی را با ادعاهای بزرگ مالی از سوی انتقال دهنده تکنولوژی مواجه می‌سازد. (نصیرزاده، ۱۳۶۹؛ ۱۰۰-۱۰۳)

نوآوری‌های تکنولوژیک

یکی از مهمترین عوامل مؤثر در توسعه اقتصادی کشورهای مختلف نوآوری تکنولوژیکی است. این عامل بقدری در تسریع توسعه اقتصادی قاطع و مؤثر است که بسیاری از علمای اقتصاد وجه تمایز کشورهای توسعه یافته از کشورهای توسعه نیافته را درجه تکامل و چگونگی نوآوری تکنولوژیکی می‌دانند. لذا نوآوری تکنولوژیکی هسته مرکزی توسعه اقتصادی بشمار می‌آید. بنابراین نظر به اینکه منشاء و منبع

توسعه اقتصادی نوآوری است، باید به نوآوری تکنولوژیکی توجه خاصی نمود. نوآوری با اتکاء به دو منبع سرمایه‌ای که شامل سرمایه انسانی و فیزیکی می‌باشد، صورت می‌گیرد. (صفدری، ۱۳۷۱؛ ۴)

به موجب شرایط عمومی قرارداد واگذاری لیسانس و دانش فنی؛ واگذارنده، متعهد می‌شود که هرگونه بهبود در فرایند را که در مدت قرارداد توسط وی ایجاد یا اخذ گردیده و مجاز به انتقال آن باشد، به شرح زیر در دسترس گیرنده قرار دهد. واگذارنده، به ویژه تعهد می‌کند که:

الف) هر گونه پیشرفت و بهبود در تکنیک‌های بهره‌برداری، تدابیر پیشگیرانه در زمینه نگهداری و ایمنی و نیز توسعه فرایند را که مشمول بند «ب» زیر نبوده و قابل به کارگیری در واحد صنعتی باش، به رایگان در دسترس گیرنده قرار دهد. همچنین، سایر اطلاعات متعلق به واگذارنده و دیگر داده‌های مرتبط، که به رایگان در اختیار دیگر گیرندگان فرایند گذارده می‌شود، مجاناً توسط واگذارنده، در دسترس گیرنده قرار خواهد گرفت.

ب) در ازای بهای معقول و تحت شرایط مورد توافق دو طرف، حق استفاده از توسعه فرایند ایجاد شده یا اخذ شده توسط واگذارنده، شامل موارد توسعه ثبت شده به عنوان اختراع را که می‌تواند منجر به بهبودی قابل ملاحظه، بر اساس معیارهای درج شده در شرایط خصوصی، در زمینه‌های ظرفیت، ضریب اطمینان و بازدهی واحد صنعتی، و همچنین کیفیت محصولات شود، به گیرنده واگذار نماید.

واگذارنده، به صورت کتبی یا از طریق وسایل مناسب دیگر مانند جلسات تبادل اطلاعات فنی، گیرنده را از وجود هرگونه بهبود در فرایند، که توسط واگذارنده ایجاد یا اخذ شده و در واحدهای صنعتی متعلق به وی به کار گرفته شده، یا در واحدهای صنعتی سایر گیرندگان مورد استفاده واقع گردیده، و گیرندگان یادشده در قراردادهای خرید خود با واگذارنده، وی را به صراحت از افشای آن بهبودها منع نکرده باشند، مطلع خواهد ساخت.^۱

با این اوصاف؛ در قراردادهای انتقال تکنولوژی و اجازه بهره‌برداری از حق اختراع کاربرد هر گونه نوآوری، بهبود روش، اصلاح مسیر و فرآیند تولید توسط گیرنده در طول مدت اجرای قرارداد تا جائیکه به مرغوبیت محصول نهایی و تحقق موضوع قرارداد لطمه‌ای وارد ناسازد ناقض تعهدات واگذارنده نخواهد بود.

همچنین صرف نظر از نحوه پرداخت بهای فن‌شناسی (مستمر یا یکجا) واگذارنده باید تعهد نماید، چنانچه در طول مدت قرارداد به هر نوع اصلاح و بهبود روشی در مورد موضوع قرارداد که به مرحله اجرا

۱- ماده ۶ شرایط عمومی قرارداد واگذاری لیسانس و دانش فنی، بخشنامه شماره ۱۰۱/۱۶۵۷۲۵ به دستگاه‌های اجرایی، مشاوران و پیمانکاران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۳/۹/۱۰.

درآمده باشد دست یافت آن اصلاح و بهبود روش را حداکثر ظرف یکسال در اختیار گیرنده قرار دهد، استفاده یا عدم استفاده از آن در اختیار گیرنده خواهد بود (گیرنده در رد یا قبول آن مختار است. هر گونه نوآوری، بهبود روش، اصلاح مسیر و فرآیند تولید که حاصل همکاری فنی و تبادل اطلاعات باشد طرفین قرارداد مجاز به استفاده از نتایج حاصله خواهند بود.

گیرنده مجاز نیست اختراعات، بهبود روش و اصلاحاتی را که راسا طی دوره قرارداد یا بعداً به آن دست می‌یابد در اختیار واگذارنده یا ثالثی قرار دهد، بلکه می‌تواند پس از کسب موافقت مراجع ذیصلاح ایرانی طی قراردادی جداگانه واگذار نماید.

نتیجه گیری

در جمع‌بندی مطالب بیان شده می‌توان موارد زیر را به عنوان نتیجه بیان نمود:

۱- انعقاد قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع مانند سایر قراردادها مستلزم رعایت شرایط و آیین‌های مختلفی شامل شرایط اساسی صحت معاملات در قرارداد اجازه بهره‌برداری، شرایط و مشخصات عمومی قرارداد می‌باشند.

۲- آنجا که برای صحت هر معامله شرایطی لازم است که متعاملین یا طرفین قرارداد می‌بایست آن‌ها را دارا بوده تا عقد یا قرارداد بر بنیان قانونی شکل گرفته و استحکام لازم را داشته باشد، ماده ۱۹۰ قانون مدنی برای صحت هر معامله شرایط ذیل را اساسی و لازم دانسته است: قصد طرفین و رضای آن‌ها، اهلیت طرفین، موضوع معین که مورد معامله باشد و مشروعیت جهت معامله.

۳- در نظام حقوقی آمریکا (ماده ۲۶۱ قانون ثبت اختراعات مصوب ۱۹۵۲) و نیز اتحادیه اروپا (ماده ۴۰ کنوانسیون حق اخراج اروپایی مصوب ۲۰۰۷) از جمله کشور فرانسه؛ انتقال فناوری مربوط به اختراع، در صورتی که به شکل انتقال به همراه قطع رابطه حقوقی مالک با اصل حق باشد، خواه این انتقال در بخشی از فناوری صورت بگیرد یا در کل آن و خواه در اختراع با مالکیت مشاعی برای سهمی از این مالکیت محقق گردد، در این صورت قرارداد باید مکتوب باشد. اگرچه ضرورت ندارد که مثل قانون ایران این قرارداد به ثبت برسد یا در قالب سند رسمی تنظیم گردد.

۴- به موجب نظام‌های حقوقی مذکور در صورتی که قرارداد به صورت صدور مجوز بهره‌برداری باشد مانند اجازه بهره‌برداری از حق اختراع، مجوز مذکور می‌تواند به وسیله یک سند رسمی یا به وسیله توافق کتبی به‌طور صرح یا ضمنی و یا حتی از طریق توافقات شفاهی نیز، اعطا شود.

۵- هریک از بایع و مشتری علاوه بر اهلیت قانونی برای معامله باید دارای اهلیت تصرف نیز در مبیع و ثمن باشد. منظور از اهلیت تصرف این است که خریدار و فروشنده اختیار تصرف در موضوع تعهد خود را

داشته باشند. در حقوق کامن‌لا از جمله در نظام حقوقی آمریکا نیز اصولاً قانون از افرادی که دارای اهلیت کامل قراردادی نیستند، حمایت می‌کند. اشخاص مختل‌المشاعر (چه به صورت ادواری یا به علت مشروبات الکلی یا مواد مخدر و یا بیماری روانی) قراردادی را که در حالت بی‌اطلاعی از واقعه منعقد نموده‌اند؛ اگر ثابت نمایند که طرف دیگر از این عدم اهلیت آگاه بوده است، می‌توانند باطل نمایند.

۶- وجود مورد معامله نیز برای صحت عقد بیع ضروری است و عقد بیع بدون موضوع باطل است. مورد معامله باید هنگام عقد موجود باشد؛ در حقوق فرانسه، نیز مورد معامله عین معین باید در هنگام عقد موجود باشد (ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی فرانسه) و الا معامله باطل است. همچنین مبیع باید مالیت داشته باشد، یعنی ارزش اقتصادی داشته باشد. مطابق حقوق کامن‌لا و حقوق آمریکا؛ اولین قاعده در مورد عوض این است که عوض باید دارای ارزش باشد ولی لازم نیست که متناسب باشد. این بدان معنی است که اگر چیزی دارای ارزشی بدون تقلب یا اجبار ناروا ارائه گردد، کفایت می‌کند.

۷- در حقوق فرانسه تصریحی در مورد لزوم معین بودن مورد عقد دیده نمی‌شود و صرفاً معلوم بودن مورد معامله مورد تصریح قرار گرفته است، اما از برخی عبارات، تلویحاً نمی‌توان لزوم معین بودن و مردد نبودن مورد معامله را استنباط کرد. در حقوق فرانسه نیز اشتباه در ماهیت و هویت مورد معامله باعث بطلان معامله است.

۸- نویسندگان قانون مدنی ایران، شرط کردن مشروعیت جهت معامله را در ماده ۱۹۰ از ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی فرانسه و مقررات ماده ۲۱۷ را از محتویات مواد ۱۱۳۱ قانون مدنی فرانسه (با رعایت مبانی فقهی مربوط و نیز با انجام تغییراتی) اقتباس کرده‌اند. ماده ۱۱۳۱ قانون مدنی فرانسه اعلام می‌دارد: «تعهد بدون سبب یا مبتنی بر یک سبب فاسد یا یک سبب نامشروع نمی‌تواند هیچگونه اثری داشته باشد.»

۹- در برخی از منابع در حوزه حقوق کامن‌لا، اشتباه در شخص طرف قرارداد را از موارد اساسی که می‌تواند موجب حق فسخ برای اشتباه‌کننده باشد، به حساب آورده‌اند. از طرفی دیگر شناخت مالک فناوری یا اختراع نیز اهمیت بسزایی در قراردادهای انتقال تکنولوژی از جمله قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع دارد. به موجب ماده ۲۶۲ قانون ثبت اختراع آمریکا مصوب ۱۹۵۲؛ «هر یک از مالکین اختراع می‌تواند بدون رضایت شریک یا شرکا و بدون اینکه چیزی را به حساب آن‌ها منظور کند (با به کارگیری اختراع) در محدوده سرزمینی ایالات متحده آمریکا تولید کند، استفاده نماید، پیشنهاد فروش دهد یا اختراع ثبت شده را بفروشد یا محصول اختراع ثبت شده را به آمریکا وارد کند.» کنوانسیون ثبت اختراعات اروپایی مصوب ۵ اکتبر ۱۹۷۳ نیز در ماده ۵۸ تصریح دارد بر این که اختراع می‌تواند هم از سوی شخص طبیعی به ثبت برسد و هم از سوی شخص قانونی شناخته می‌شود. و به موجب ماده ۵۹

این کنوانسیون؛ «در خواست ثبت اختراع ممکن است به وسیله هریک از متقاضیان شریک در اختراع (مشاعی) یا به وسیله دو یا بیشتر از دوشخص تابع دولت‌های متعاقد متفاوت ارائه و به ثبت برسد.»

۱۰- از جمله مواردی که در مورد موضوع قرارداد انتقال تکنولوژی می‌توان بررسی نمود؛ افشای اطلاعات می‌باشد. در حقوق آمریکا دعوی نزد مراجع قضایی مطرح شده که استدلال‌ها و تحلیل دادگاه‌های رسیدگی کننده و نهایتاً رأی آن‌ها واجد نکات مهم و در مواردی، به خصوص در مورد عمر قانونی و عمر اقتصادی برای فناوری، مؤید ادعاهایی است.

۱۱- از جمله آثار و تبعات قرارداد اجازه بهره‌برداری از حق اختراع شامل موارد زیر می‌باشد:

الف) تضمینات: به دلیل ربط وثیق با هدف اصلی قرارداد انتقال فناوری، «تعهد به تحقق انتقال» یکی از مهم‌ترین تعهدات انتقال دهنده است.

ب) محدودیت‌های قراردادی (واگذاری قرارداد و اطلاعات به غیر): در خصوص ضرورت حمایت از اسرار تجاری، با راهبردهایی مواجه هستیم که لزوم حمایت را توجیه می‌سازند مانند؛ اجرای قواعد اخلاقی در قلمرو تعاملات تجاری که به «اخلاق تجاری» مشهور است، تشویق نوآوری، جلوگیری از رقابت غیرمنصفانه، احترام به حق اشخاص بر اطلاعات خود و احترام به محدودیت‌های قراردادی. به موجب حقوق فرانسه در برابر تعهد انتقال دهنده، انتقال گیرنده هم متعهد است.

ج) رازداری: از دید واگذارکننده تکنولوژی بخش مهمی از ارزش دانش فنی وی در محرمانه بودن آن نهفته است. در موارد بسیاری واگذار کننده تکنولوژی مایل است خود نیز به تولید محصول مورد نظر ادامه دهد و همچنین به وسیله محرمانه نگه داشتن این اطلاعات، واگذار کننده مدعی داشتن قدرت تجاری، بالا بودن کیفیت محصول، کاهش هزینه‌های تولید و مواردی از این دست خواهد بود.

د) نوآوری‌های تکنولوژیک: یکی از مهمترین عوامل مؤثر در توسعه اقتصادی کشورهای مختلف نوآوری تکنولوژیک است. این عامل بقدری در تسریع توسعه اقتصادی قاطع و مؤثر است که بسیاری از علمای اقتصاد وجه تمایز کشورهای توسعه یافته از کشورهای توسعه نیافته را درجه تکامل و چگونگی نوآوری تکنولوژیک می‌دانند.

منابع و مآخذ

منابع فارسی

کتاب

- احسنی افروز، محمد، قرارداد انتقال تکنولوژی، نشر دادگستر، تهران، ۱۳۹۰.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، دائره المعارف حقوق مدنی و تجارت، ج ۱،
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، نشر کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۸۵.
- حکمت‌نیا، محمود، مبانی مالکیت فکری، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷.
- خلیل، طارق، مقدمه‌ای بر مدیریت تکنولوژی، ترجمه منصور مؤمنی، دانشگاه علوم تحقیقات شیراز، ۱۳۹۰.
- طباطبائیان، سید حبیب‌الله، انتقال تکنولوژی، نیازمند نگرشی جامع، مرکز مطالعات مدیریت و بهره‌وری ایران، ۱۳۷۸.
- کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی (معاملات معوض)، ج ۱، عقود تملیکی، بیع، معاوضه، اجاره، قرض، تهران، ۱۳۷۴.
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۱، شرکت سهامی انتشار، چاپ پنجم، تهران، ۱۳۸۳.
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۲، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۵.
- مشاوران مهندسی و صنعتی ایران، تکنولوگ، راهنمای قراردادهای صنعتی، مؤسسه مشاوران مهندسی و صنعتی ایران، ۱۳۵۱.
- ملکی‌فر، عقیل و همکاران، فن بازار؛ رویکردی نو به تجارت جهانی و بازسازی برای دستاوردهای تحقیقاتی، مؤسسه فرهنگی انتشارات آیه، چاپ اول، ۱۳۸۲.
- نصیرزاده، غلامرضا، مقدمه‌ای بر انتقال تکنولوژی، چاپ اول، مرکز آموزش و پژوهش سازمان صنایع ملی ایران، ۱۳۶۹.

مقالات

- آچاک، صالح و مهدیانی، رحمان، نگاهی به نقش تعاملات در فرایند انتقال تکنولوژی از مراکز تحقیقاتی به صنعت، نهمین کنگره سراسری همکاری‌های سه جانبه دولت، صنعت و دانشگاه برای توسعه ملی، تهران، ۱۳۸۴.
- جعفرزاده، میرقاسم و محمودی، اصغر، شرایط ماهوی حمایت از اختراع از نگاه رویه قضایی و اداره ثبت اختراعات، مجله تحقیقات حقوقی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۴۲، ۱۳۸۴.

- رحمانی، کمال‌الدین و علی‌زاده، حسین، سنجش سطح و توانایی تکنولوژی صنایع کشور بر اساس مدل ارائه راهکارهای توسعه تکنولوژی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، فصلنامه علوم مدیریت، ۱۳۸۶، دوره اول، شماره ۳.
- زاهدی، مهدی، اعمال و رویه‌های محدودکننده تجاری در قراردادهای انتقال تکنولوژی، نشریه پژوهش حقوق و سیاست، پاییز و زمستان ۱۳۸۶، دوره ۹، شماره ۲۳.
- صابری، حسین و امینی، روح‌الله، بررسی مفهومی انتقال تکنولوژی و مطالعه موردی اجرای این در سیستم برق‌گیر، نشریه فناوری پردیس، شماره ۱۹، ۱۳۸۰.
- صادقی، محمود و همکاران، تعهدات و الزامات طرفین در قرارداد انتقال فناوری و تطبیق آن با حقوق ایران، کامن‌لا و برخی نظام‌های حقوقی دیگر، فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰.
- عربی، سیدعبدالحمید، روش‌های انتقال تکنولوژی، ماهنامه تدبیر، سال هیجدهم، شماره ۱۷۹، ۱۳۷۹.
- علی‌احمدی، علیرضا و توکلی، علیرضا، نگرش جامع به انتقال تکنولوژی، مجله تدبیر، شماره ۱۰۹، ۱۳۷۹.
- ماندگار، مصطفی، جستاری در جهانی شدن و تحول در قراردادهای انتقال تکنولوژی، فصلنامه حقوق، پاییز ۱۳۹۰، شماره ۲۰.
- نجفی، حامد، مطالعه تطبیقی شرایط سلبی ثبت اختراع، نشریه تعالی حقوق، سال چهارم، شماره‌های ۱۳ و ۱۴، مهر و آبان ۱۳۹۰.

پایان‌نامه‌ها

- تقوی، حسن، بررسی فقهی مجوزهای بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم، دانشکده حقوق، ۱۳۹۱.
- توکلی، علیرضا، ضوابط، مقررات و روش‌های مناسب انتقال تکنولوژی به کشور، دانشگاه علم و صنعت ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.
- صفدری، مهدی، نقش سرمایه انسانی در نوآوری تکنولوژیکی، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۱.

قوانین و مقررات

- اصول قراردادهای تجاری ماده ۲-۱۱، کنوانسیون بیع بین‌المللی
- رأی شماره ۵۸۹۲-۳۸/۱۱/۱۰- هیأت عمومی دیوان کشور، نقل از مجله مردم، ش ۲۲، پاییز ۱۳۳۸.

- شرایط عمومی قرارداد واگذاری لیسانس و دانش فنی، بخشنامه شماره ۱۰۱/۱۶۵۷۲۵ به دستگاه‌های اجرایی، مشاوران و پیمانکاران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۳/۹/۱۰.
- قانون تجارت فرانسه
- قانون تجارت کویت
- قانون عقود لبنان
- قانون مدنی فرانسه

منابع لاتین

- A.L. Durham, Patent Law Essential, A Concise Guide, Printed in United State of America, 1999.
- An object Certain which forms the subject - matter of the engage men" (THE FRENCH CIVIL CODE), Art. 1108.
- Frederick Betz, Managing Technological Innovation. John WIELY and Sons, 2003.
- Kasto, Jalil, International Law of Technology, first edition, London print center, 1993.
- Mazed, DRCi, T.2, premier volume, Ed., Manchester, 1998, N.230.
- NA, Securing America's Industrial Strength, National Academic Press, USA, 1999.
- Noel Byrne & Amanda McCraney, Licensing Technology, Negotiating & Drafting Technology Transfer Agreements, 3rd ed., Jordans Publishing Limited, 2005.
- Rupert (G), Boulanger (J): Trait de Droit Civil T. U, Paris, 1957, N: 2210.
- Robert Chabal, The Measurement of Scientific and Technological Activities, TBP Manual, OCDE, Paris, 1990.
- Stewart, Frances: International Technology Transfer Issue & Policy Options, Word Bonk staff working Papers, The world Bank, USA, 1979.